

L 2241

BESLUT
Datum
2014-10-09

Dnr
432-1264-14
1(5)

Susanne Hallander
Enheten för samhälle och kulturmiljö
Tfn: 010-2239231

Kulturhistoriska museet i Bunge

Byggnadsminnesförklaring (BM) av Stucks väderkvarn på fastigheten Gotland Bunge Stucks 1:137

Länsstyrelsen i Gotlands län har tagit initiativ till byggnadsminnesförklaring (BM) av Stucks väderkvarn i Bunge på fastigheten Gotland Bunge Stucks 1:137, populärnamn Stux.

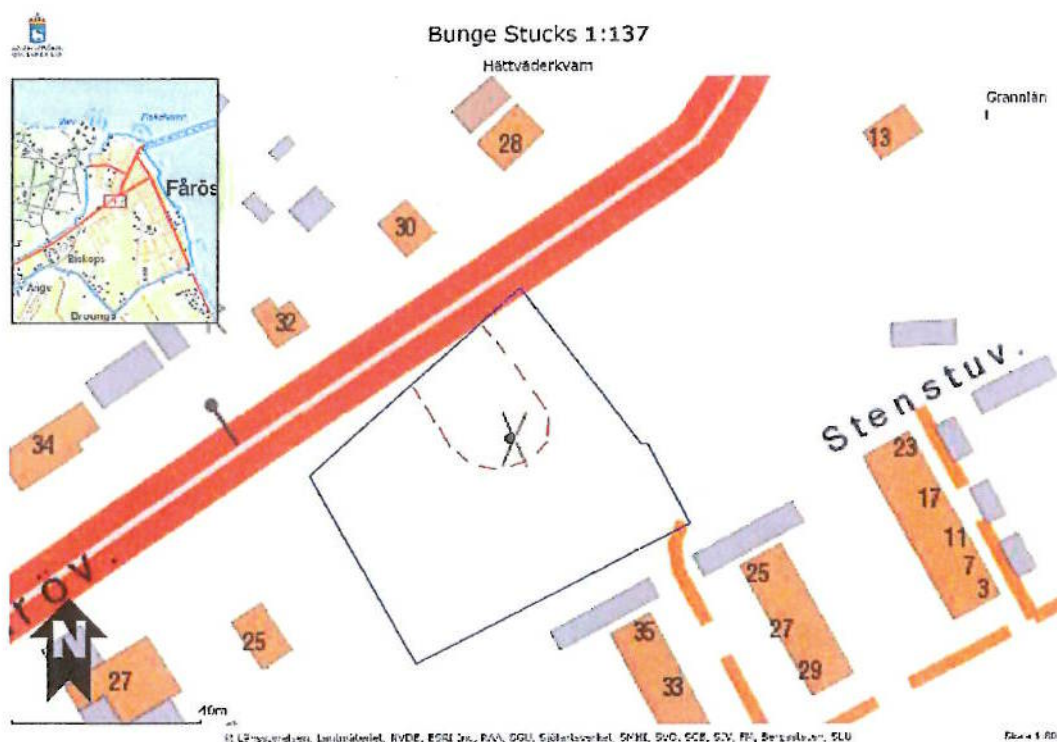
BESLUT

Länsstyrelsen förklarar med stöd av 3 kap. 1 § Kulturmiljölagen 1988:950, KML, Stucks väderkvarn på fastigheten Gotland Bunge Stucks 1:137 för byggnadsminne (BM).

2014-10-20 beslöt. kf
Kopier för If: BM-reg. Az / R

Byggnadsminnesförklaringen av ovan angivna fastighet gäller väderkvarnens exteriör, stomme och interiörer med tillhörande fast inredning samt det omgivande skyddsområdet röd streckad linje (tomtmarken = blå heldragen linje), se karta.

SKYDDSBESTÄMMELSER

Länstyrelsen meddelar enligt 3 kap 2§ KML följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaden får inte rivas, flyttas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.
2. I byggnadens inre får inte göras ingrepp i eller ändring av stomme, bärande konstruktioner, planlösning och rumsindelning.
3. I byggnadens inre får inte göras ingrepp i eller ändring ursprunglig fast inredning, såsom maskineri, nischer, innerdörrar och eldstäder. Golv-, vägg- och takmaterial samt färgsättning och ytskikt får inte ändras.
4. Byggnadsminnet skall underhållas så att det inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar. Underhållet skall ske med material och metoder som är anpassade till byggnaderna.

5. Det omgivande markområdet (skyddsområdet) skall hållas i sådant skick att byggnadsminnets utseende och karaktär inte förvanskas.

BYGGNADSBESKRIVNING OCH HISTORIK

Inskriptioner i byggnaden antyder att kvarnen är uppförd 1868. Årtalet finns ristat i putsen och på en bjälke vid norra ingången. I bottenvåningen finns också årtalet 1871 och datumet 15/8 inristat på sidan av det större siktverket. Det är en relativt stor väderkvarn och den nyttjades inte bara för gårdens eget bruk, utan man utförde även legomalning åt andra gårdar i trakten. Väderkvarnen var med andra ord en tullkvarn där andra kunde mala i utbyte mot en del av spannmålet som betalning. Kvarnen har ett typiskt utseende för sin tid. Under det senare 1800-talet blev kvarnarna i många fall större och med högre kapacitet än sina äldre föregångare. Kvarnen renoverades på 1920 eller 30-talet av Bungemuseet. Senaste större restaureringen gjordes 1984.

Det är på många sätt en tidstypisk kvarn med en hög, rund, konisk stenfot och en vridbar hätta. Kvarnen har två stenpar med varsitt siktverk. Stenparen med tillhörande siktverk nyttjades för olika sorters siktmalning. Det gick också att mala skrudd eller gröpe. Med andra ord krossades kornen mellan malstenarna utan att passera siktverket. Detta användes främst vid malning av djurfoder.

Malstenarna är tillverkade av natursten och inte gjutna konststenar som började bli vanliga i slutet av 1800-talet. Maskineriet är i huvudsak bevarat. Merparten av maskineriet är tillverkat av trä men det finns också drev och axlar i gjutjärn och stål.

Hättan har ett brutet faltak i dubbla lager. Hättans gavlar är panelade med en locklistpanel. Kvarnen har fyra vingar med glest häckverk. Hättan saknar vindhäst. Hela hättan och vingarna är tjärstrukna. Den runda stenfoten är murad av kalksten och sedan putsad. Kvarnen har dörrar i bottenplan mot norr och söder samt en lucka åt vartdera väderstreck en våning upp. Kvarnen har fönsteröppningar åt samtliga väderstreck, totalt 8 stycken.

I bottenvåningen/siktbotten står det två trumsiktverk. En eldstad är placerad i väggen åt söder. Det finns tre väggnicher, två mot söder och en mot norr. På våning 1 tr. malstensbotten finns två malstenspar. Våning 2 och 3 inrymmer i första hand kvarnaxeln med kuggar och drev. Maskineriet finns kvar och är intakt bevarat. Samtliga golvplan består av plankgolv och väggarna är fogstrukna med en utsmetad fog av kalkbruk.

KULTURHISTORISKT VÄRDERING

Väderkvarnen tillhörde Stuxgårdarna, som ligger ett par hundra meter söder om kvarnen. Första gången det finns noterat en kvarn på platsen är på laga skifteskartan från 1854. Kvarnen låg då på samfälld mark för de fyra parter som då brukade Stux marker. Inskription i putsen på kvarnen anger årtalet 1868 och på siktverket står årtalet 1871. På 1752 års skattdokument finns ingen kvarn noterad, däremot står det att marken användes som stenbrott till kalkindustrin. Fastigheten förvärvades av Bungemuseet 1922.

Gotland är tillsammans med Öland de platser i Sverige där det finns flest väderkvarnar bevarade. En stor del av värdet hänger samman med den talrikedom vi har på ön med väderkvarnar. Det har gjorts inventeringar av väderkvarnar i flera omgångar, den första 1971-72. År 2001 gjordes en småindustriinventering på ön. Då fanns det totalt 103 hättkvarnar kvar på Gotland. Många var dock i dåligt skick eller ombyggda. Tyvärr redovisar inte redovisningsmaterialen vad det är för typer av kvarnar. De flesta är sannolikt mindre gårdskvarnar med ett stenpar. Hur många det finns kvar av den storlek och ålder som Stux kvarn är inte utrett. Säkert är dock att det finns ett antal kvarnar som är mer eller mindre komplett bevarade och liknar Stux kvarn i Bunge.

Dokumentvärde

Kvarnen har ett teknik- och industrihistoriskt värde som en komplett kvarnmiljö med all utrustning intakt bevarad. Kvarnen berättar också om hur våra förfäder nyttjade vindens kraft för att lösa en betungande och arbetsintensiv syssla. Kvarnen tillhör den sista generationerna väderkvarnar som uppfördes på Gotland. Tekniken är densamma men skalan är större än tidigare. Eftersom kvarnen var en tullkvarn berättar den också en historia om hur malningssysslorna löstes för fler än bara gårdens eget behov. Här kunde vem som helst lämna in sin spannmål för malning. Förmodligen nyttjades kvarnen av de mer förmögna hemmansägarna men också av de mindre bemedlade torparna i bygden runt Bunge. Det sägs även att engelsmännen när de under Krimkriget 1854-55 låg med en flotta i Fårösund, använde denna kvarn som interneringsplats för tillfångatagna ryssar.

Upplevelsevärden

Kvarnen är en omistlig del av landskapsbilden i Fårösund. Säkert har den gångna tider fungerat som ett välkänt landmärke. Kvarnplatsen är öppen och obebyggd vilket förstärker platsens kvarnidentitet. Det behövs fria ytor runt en kvarn för att den skall vara möjlig att använda. Kvarnbacken användes också för lastning och lossning av spannmålssäckar som kördes med häst och vagn till kvarnen för malning.

KOMMENTARER OCH UPPLYSNINGAR

Med exteriör menas t.ex. takutformning, takmaterial, dörrar och fasadmaterial. Avsikten med skyddsbestämmelserna är att inga exteriöra eller interiöra förändringar skall ske, utan byggnaden skall behålla sin ursprunglighet för framtiden. Därför är även yttre förändringar av t.ex. markbeläggning, staket och grindar, uppsättning av antenner, räcken, skärmtak, altaner, markiser, skyltar, m.m. tillståndspliktiga.

Om det finns särskilda skäl, får länsstyrelsen lämna tillstånd till att ett byggnadsminne ändras i strid mot skyddsbestämmelserna enligt 3 kap 14§, KML.

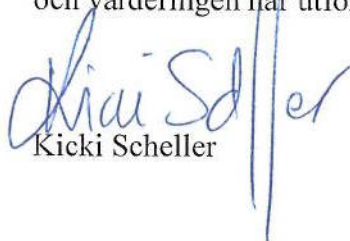
Observera att vissa åtgärder kan kräva bygglov och bygganmälan. Kontakta även därför alltid Region Gotland, Samhällsbyggnadsförvaltningen, Byggnadsnämnden inför ändring.

HUR MAN ÖVERKLAGAR

Detta beslut kan överklagas hos Förvaltningsrätten i Stockholm, se bilaga. Beslutet skall enligt 3 kap. 21§, KML gälla även om det överklagas, till dess att annat må ha beslutats.

BESLUTANDE MM

I detta ärende har enhetschef Kicki Scheller beslutat efter föredragning av kulturmiljöhandläggare Susanne Hallander. Den kulturhistoriska beskrivningen och värderingen har utförts av Pär Malmros vid Gotlands Museum.

Kicki Scheller

Susanne Hallander

Kopia till:
RAÄ
Gotlands Museum
Byggnadsnämnden i Gotlands kommun
Kultur- och Fritidsnämnden i Gotlands kommun

